

fıkh adlı iki eser nisbet etmektedir. Şam bölgesinin ilim tarihine dair özgün bazı kaynakların müellifi olan Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Tesmiyetü aşhâbi Mekhûl* adlı bir eser kaleme almıştır. Heyza' Nâsir Ahmed el-Berekâtî, *Fıkhü'l-İmâm Mekhûl eş-Şâmî fi't-tahâre ve's-şalât mukârenen bi-fıkhî'l-e'immeti'l-erba'a* adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır (1414/1995, Câmiatü Ümmi'l-kurâ külliyyetü's-şerîa [Mekke]).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 287; VII, 230; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 584; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), II, 794; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Vasiyyullah), I, 158, 233, 511, 536; II, 304, 400, 449; III, 280-281; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 21-22; İclî, *eş-Şikât*, s. 439; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 452-453; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Medine 1410/1990, II, 389, 399, 410; Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîh* (nşr. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kücânî), Dımaşk 1980, tür.yer.; İbn Ebû Âsim, *Kitâbü's-Sünne* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Beyrut 1400/1980, I, 151; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 407-408; a.m.f., *el-Merâsil* (nşr. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kücânî), Beyrut 1402/1982, s. 211-213; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, V, 446-447; a.m.f., *Meşâhîrü 'ulemâ'l-emşâr* (nşr. M. Fleischhammer), Wiesbaden 1959, s. 114; Âcurî, *eş-Şerî'a* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1403/1983, s. 191; Dârekutnî, *el-İlel* (nşr. Mahfûzürrahmân Zeynullah es-Silefî), Riyad 1412/1991, VIII, 289; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecedüdd), s. 283; Kâdî Abdülcebâr, *Fazlû'l-i'tizâl ve Tabakâtü'l-Mu'tezile* (nşr. Fuâd Seyyid), Tunus 1393/1974, s. 100-101, 230, 339; İbn Mencûye, *Ricâlü Şahîhi Müslim* (nşr. Abdullah el-Leysî), Beyrut 1407/1987, II, 275-276; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 177-193; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, V, 1; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'* (nşr. Halîl el-Meys), Beyrut, ts. (Dârü'l-kalem), s. 70; İbnü'l-Kayserânî, *el-Cem' beyne ricâlî's-Şahîhayn*, Beyrut 1405/1985, II, 526; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, LX, 197-234; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ'* (nşr. Ebû'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Beyrut 1406/1986, III, 138; İbn Kudâme, *el-Mugnî* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh M. el-Hulvî), Kahire 1412/1992, I, 247; II, 65; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 270-272; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 464-475; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, V, 155-160; a.m.f., *Divânü'd-du'afâ' ve'l-metrûkin*, Beyrut 1408/1988, II, 377; Alâî, *Câmi'ü't-tahşîl fi ahkâmî'l-merâsîl* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), Beyrut 1407/1986, s. 285-286; İbnü'l-İrâkî, *Tuhfetü't-tahşîl fi zikri ruvâti'l-merâsîl* (nşr. Abdullah Nevvâre), Riyad 1419/1999, s. 314-315; İbnü'l-Murtazâ, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 41; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 289-293; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 45; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 170; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 84, 106, 135, 138.

EYYÜP SAİD KAYA

MEKHÛL en-NESEFÎ

(bk. NESEFÎ, Mekhûl b. Fazl).

MEKÎL

(bk. KEYLÎ).

MEKÎN

(المكين)

Ebû'l-Mekârim el-Mekîn Circîs (Abdullah) b. el-Amîd Ebi'l-Yâsir b. Ebi'l-Mekârim İlyâs (ö. 672/1273-74)

Süryânî tarihçisi.

8 Receb 602'de (18 Şubat 1206) Kahire'de doğdu. İbnü'l-Amîd olarak da tanınır. Irak'ın Tikrît şehriden Süryânî bir aileye mensuptur; Kıptî asıllı olduğu da ileri sürülmektedir. Fâtımî Halifesi Âmir-Biahkâmillâh zamanında (1101-1130) bir ticaret kafilesiyle Kahire'ye gelen dedesi halifenin ilgi ve sevgisini kazanarak saraya intisap etmiş ve divan teşkilâtında görev almıştı. Babası da Eyyûbîler döneminde divan teşkilâtında görevlendirilmişti. Mekîn önce Mısır'da, ardından Suriye'de Eyyûbîler'in hizmetine girdi ve Dîvânü'l-ceyş'te çalışmaya başladı. Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil'in Suriye'deki nâibi Emîr Alâeddin Taybars el-Vezîrî sultanın gazabına uğradığında Dîvânü'l-ceyş'te çalışmakta olan diğer memurlarla birlikte Mekîn ve babası da Mısır'a gönderilerek hapse atıldı. Babasının hapisanede vefat etmesinden (636/1238-39) sonra affedilerek Suriye'deki görevine iade edildi. Ardından rakiplerinin jurnali ve maliye sahasındaki tasarrufları yüzünden tekrar hapsedildi. Hürriyetine kavuşunca Dımaşk'a dönüp uzlete çekildi. Dımaşk'ta bulunduğu sırada Süryânî tarihçisi İbnü'l-İbrî ile görüştü (652/1254). Moğol istilâsı esnasında (658/1260) Sûr şehrine sığındı ve beş ay boyunca burada kaldı. Moğollar'ın Aynicâlût'ta ağır bir yenilgiye uğramasının ardından bazı hıristiyan gruplarla birlikte Moğollar'la iş birliği yapmakla suçlanarak tekrar hapse atıldı. Ölümünden kısa bir süre önce serbest bırakılan Mekîn Dımaşk'ta vefat etti. Zeki, güzel ahlâklı, fazilet sahibi ve mert bir insan olduğu kaydedilmektedir.

Mekîn'in bilinen tek eseri *el-Mecmû'ü'l-mübârek (et-Târîhu'l-câmî'*, *Kitâbü't-Tevârîh*), Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zâhir I. Baybars zamanına (658/1260) kadar gelen umumi bir dünya tarihidir. Eser başlıca iki bölüme ayrılmıştır. Yarattığı İslâmîyet'in doğuşuna kadar geçen dönem kapsayan ilk bölüm kâinat ve ülke-

lere dair bazı mâlûmat yanında çeşitli milletler, peygamberler ve özellikle Hz. Mûsâ ve Hz. İsmâ, Büyük İskender, Roma, Bizans ve Sâsânî imparatorlukları hakkında bilgi içerir. Mekîn, eserin "Târîhu'l-müslimîn" adını verdiği ikinci bölümünde İslâmîyet'in doğuşundan 658 (1260) yılına kadar meydana gelen olayları kronolojik sırayla anlatmış, Hz. Âdem'den başlayarak ünlü simaların hayatları hakkında bilgi vermiştir.

el-Mecmû'ü'l-mübârek Batı dünyasında çok erken tarihlerden itibaren ilgi görmeye başlamış ve Hz. Peygamber'den Zengîler'e kadarki dönemi kapsayan ikinci kısmının tahkiki metni ve Latince tercümesi Thomas Erpenius'un ölümü üzerine öğrencisi J. Golius tarafından tamamlanarak yayımlanmıştır (*Historia Seracenica*, Leiden 1625). Aynı kısmı S. Purchas İngilizce'ye (Oxford 1626) ve P. Vattier *Histoire mahométane oules quarante-neuf chalifer de Macine* adıyla Fransızca'ya (Paris 1657) tercüme etmiştir. Claude Cahen, eserin şarkiyatçıların İslâm tarihi konusunda başlıca kaynaklarından biri olan 602-658 (1205-1260) yıllarını içeren kısmını *Ahbabü'l-Eyyûbiyyîn (Chronique des ayyoubides)* adıyla neşretmiştir (*BEO*, XV [1958], s. 127-184). Müstakil kitap olarak da yayımlanan bu bölüm (Kahire 1991) Anne-Marie Eddé ve Françoise Micheau tarafından *al-Makîn Ibn al-'Amîd, chronique des ayyoubides* adıyla Fransızca'ya çevrilmiştir (*Documents relatifs à l'histoire des croisades*, XVI, l'Académie des Incriptions et Belles-Lettres, Paris 1994). Mufaddal b. Ebû'l-Fezâil *en-Nehcü's-sedid ve'd-dürü'l-ferîd fi mâ ba'de Târîhi İbni'l-'Amîd*, İbnü's-Sukâi *Zeylü Târîhi'l-Mekîn b. el-'Amîd* adıyla esere birer zeyil yazmışlardır. Makrîzî'nin *el-Mecmû'dan* seçtiği bölümler Eymen Fuâd Seyyid tarafından neşredilmiştir (Kahire 1981).

el-Mecmû'ü'l-mübârek, Mekîn'in Dîvânü'l-ceyş'te görev alması ve birçok olayın görgü şahidi olması dolayısıyla Eyyûbîler dönemi tarihi için önemli bir kaynaktır. Eserin 647-658 (1249-1260) yıllarına ait hadiselerini içeren kısmı IX. Louis'nin liderliğinde gerçekleştirilen VII. Haçlı Seferi, Memlûkler'in kuruluşu, Moğol istilâsı ve Aynicâlût savaşı, Sultan Kutuz'un katli ve Baybars'ın sultan olması gibi konularda önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Mekîn ayrıca, ilk Memlûk hükümdarı İzzeddin Aybek et-Türkânî'nin aslında bir Türkmen olmayıp eski efendisinden dolayı Türkânî nisbesini taşıdığını kay-

deder. Eser Şark kilise tarihi için de önemli bir kaynaktır. Mekîn *el-Mecmû'û'l-mübârek*'in birinci bölümünü yazarken Kitâb-ı Mukaddes'ten ve Taberî'nin *Târîh*'inden, ikinci bölümde Taberî başta olmak üzere Ya'kübî, Saîd b. Bitrîk, Agapius el-Menbicî, İbnü'r-Râhib ve adını zikretmediği daha birçok tarihçinin eserlerinden yararlanmıştı. İbn Haldûn *el-İber*'in bazı bölümlerini kaleme alırken, İbnü's-Sukâî de *Vefeyâtü'l-a'yân*'a yazdığı zeyilde *el-Mecmû'û'l-mübârek*'i kaynak olarak kullanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Sukâî, *Tâli Kitâbi Vefeyâtü'l-a'yân* (nşr. ve trc. J. Sublet), Dimaşk 1974, s. 110-111; Safe-dî, *el-Vâfi*, XVII, 666-667; Makrîzî, *el-Muâffa'l-kebîr* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1411/1991, III, 16-18; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâmîda Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 191-193; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifin*, III, 122-123; N. Elisséef, *Nûr ad-Din*, Damas 1967, I, 55-56; D. P. Little, *An Introduction to Mamluk Historiography*, Wiesbaden 1972, s. 32-33; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 194; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih ve Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 149-150; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-mü'errihîn*, Beyrut 1990, s. 109-111; A. Ferré, "Ibn al-'Amîd al-Makin, chrétien d'Égypte, source importante d'Ibn Khaldûn", *En hommage au père Joques Jomier* (ed. Marie – Thérèse Urvoy), Paris 2002, s. 61-67; C. F. Seybold, "Zu El Makin's Weltchronik", *ZDMG*, LXIV (1910), s. 140-153; Cl. Cahen, "La chronique des ayyoubides d'al-Makin b. al-'Amîd", *BEO*, XV (1958), s. 109-115; a.m.f., "Documents et notes à propos d'al-Makin Ibn al-Amîd", *Arabica*, VI/2, Leiden 1959, s. 198-199; a.m.f., "al-Makin Ibn al-'Amîd et l'historiographie musulmane: Un cas d'interpénétration confessionnelle", *Orientalia Hispanica*, I, Leiden 1974, s. 158-167; P. M. Holt, "Al-Makin Ibn al-'Amîd, chronique des ayyoubides", *BSOAS*, LIX/1 (1996), s. 144-145.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

MEKKÂRE

(مكارة)

Yük taşıyan hayvan, araba ve bunların sahipleri için kullanılan tabir.

Kelimenin aslı olan Arapça *mükârî* sözlükte "ev ve hayvan gibi malları kiraya veren kişi" anlamına gelir. Osmanlı Devleti'nde taşımacılık hayvan gücüne dayalı nakil vasıtaları aracılığıyla yapılırdı; bu iş için devletin elinde çeşitli yük hayvanları bulunur, özellikle sefer dönemlerinde ihtiyaca kâfi gelmeme durumunda kiralama usulüne gidilirdi. Seferlerde cephan ve mühimmatın, ordudaki efrad ve hayvanlar için gerekli erzak ve yemin vaktinde önceden belirlenmiş menzillerde hazırlanması gerekmekteydi. Bu iş için bir-

çok kazanın kadısına hükümler gönderilir ve her kazadan ne kadar at, deve, katır ve araba istendiği bildirilirdi. Bu şekilde taşrada askerî maksatlarla da olsa önemli bir istihdam sahası ve organizasyon oluşturuldu.

XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde taşıma işiyle uğraşan deveci, katırcı gibi zümreler esnaf teşekkülleri haline gelmiştir. Diğer esnafta olduğu gibi çeşitli vilâyetlerde bulunan bu zümrelerin başlarına devlet tarafından şeyh tayin edilmesi ve Dîvân-ı Hümâyûn'dan mekkâre / mükârîbaşıya hitaben hükümler gönderilmesi bunların artık birer esnaf grubu halinde örgütlendiğini gösterir (BA, MAD, nr. 9880, s. 145). Taşıma işiyle görevlendirilen mekkâre esnafından bazı şartlara uymaları istenirdi. Kendilerinin güvenilir olduğuna (kefil bi'n-nefs) ve taşıdikları mala herhangi bir zarar geldiği takdirde zararı karşılayacaklarına (kefil bi'l-mâl) dair kefiller göstermeleri gerekirdi. İstenen arabaların zamanında orduya ulaşmasını temin için her kazadan sözü geçen bir kişi arabacıbaşı tayin edilirdi. Her biri elli arabaya nezaret eden arabacıbaşları kontrol etmek için ayrıca hasekiler görevlendirilirdi. Katır, deve, beygir ve öküz gibi kira hayvanlarının genç, sağlıklı, kuvvetli ve uzun yol ve iklim şartlarına dayanıklı olmasına özen gösterilir; havut, çuval, semer, urgan, raht vb. aletlerinin iyi olması hususunda mükârî araba ve hayvanları göndermekle görevlendirilen kadılara tembihatta bulunuldu (BA, MAD, nr. 8518, s. 152-156). Ayrıca arabaların yeni, üstlerinin örtülü ve arazi şartlarına dayanıklı olmasına dikkat edilirdi.

Kadırlara ve diğer görevlilere yollanan hükümlerden taşımacıların ücretlerinin yüke girdikleri andan itibaren geçerli olmak üzere ödendiği anlaşılmaktadır. Mekkâre istenilen yerden ordunun bulunduğu yere kadar olan mesafede hayvanların yem vb. ihtiyaçları ile deveci, katırcı ve arabacı gibi kimselerin yiyecek ihtiyacı için gerekli harcamalar, çok defa avâriz nevinden bir mükellefiyet olarak bölge halkından tahsil edilen parayla karşılanırdı. Aynı şekilde araba ve hayvanların hizmete girdiklerinde ödenen ücretlerin de bazan bu tür vergilerden karşılandığı görülmektedir (BA, D.MKF, nr. 4/81). Şehid Ali Paşa'nın Mora seferi sırasında arabalara ödenen ücretlerin tamamına yakını arabaların kiralandığı kazaların avâriz-nüzül vergilerinden veya cizye gelirlerinden sağlanmıştır. Kiralanan arabaların

ücretleri nakit olarak orduda bulunan arabacıbaşı, deve ve atların ücretleri ise sarbanbaşı ve mekkârebaşı tarafından ödenirdi. 1127 (1715) yılındaki Mora seferi sırasında günlük bir at için 20-25 akçe, bir deve için 24 akçe kira ödenmiştir. Ayrıca her bir at için yem ihtiyacı ve bakımına sarfedilmek üzere günlük 4 akçe tayin edilmiştir (Ertaş, s. 71). Günlük ücret yerine mesafeye göre kile başına ödeme yapıldığı da olurdu. 1019 (1610) yılında Trabzon'dan Erzurum'a nakledilen erzakın 37.186 kilesi için taşıma ücreti 3.409.488 akçeye ulaşmıştır. Buna göre kile başına ödenen ücret yaklaşık 92 akçedir (İşbilir, s. 62). Aynı yıl Manisa'dan tahsil edilen nüzül erzakının Diyarbekir'e nakli için kile başına 800 akçe ücret ödenmiştir. Taşıma ücretlerinin farklılık arzemesine devletle mükârî esnafının pazarlıklarının yanı sıra mesafenin uzaklığı, taşınan malın miktarı, iklim ve arazi şartları da tesir ediyordu.

Arabaların taşıma kapasitesi yükün cinsine göre farklılık göstermektedir. Meselâ bir öküz arabası erzak ve hububat nevinden 1000 kg., ot ve saman 250 kg., 2 çeki odun ve cephan cinsinden 450 kg. istiab haddine sahiptir. Ancak sefer şartlarına göre bu miktarlar değişebilir, bir deveye 150-250 kg. arasında yük vurulabilir, ayrıca bir deve on üç-on dört kişinin, bir at yedi-on bir kişinin eşyasını taşıyabilirdi. Gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de umumiyetle uzun mesafeler için deve, yakın mesafeler için araba kullanılırdı. Dağlık ve engebeli arazilerde daha ziyade katır tercih edilirdi. Araba ve yük hayvanlarının taşıdığı malzeme içerisinde hububat ve erzak başta olmak üzere top ve top mühimmatı ilk sırayı alırdı. Bunun dışında cephan, mehterhâne, kilâr-ı âmire ve kilâr-ı hâs mühimmatı, hazine, defterhâne vb. araba ve yük hayvanlarıyla nakledilen malzemeyi teşkil ederdi. Özellikle sefer zamanlarında hasta, yaralı ve cenaze nakilleri arabalarla gerçekleştirilirdi.

Kiralama usulü sadece savaş zamanlarına mahsus bir uygulama değildir. Barış sırasında da gerektiğinde araba ve deve kiralanılabildi. Nitekim her yıl hac kervanları için çok sayıda deveye ihtiyaç duyulurdu. Bu kervanların güvenliğinden sorumlu askerler ve memurlar için 600 civarında deve gerekiyordu. Yoldaki kayıplar için alınan yedekler ve sivil halktan kervana katılan hacı adayları için lüzumlu develerin de ilâvesiyle bu sayı binlerle ifade edilen rakamlara ulaşırdı (Faroqi, s. 51 vd). Ayrıca padişahların bilhassa